

Varga Krisztina¹⁷

Részvételen alapuló társadalmi innováció Encs városban

A tanulmány Encs város társadalmi innovációs törekvéseinek részvételi akciókutatáson alapuló vizsgálatát mutatja be. A kutatás keretein belül a társadalmi innovációt mint kreatív együttműködési folyamatot vizsgálom, amely során kiemelt figyelmet fordítok az önkormányzat által támogatott társadalmi kezdeményezések elemzésére. A tanulmány keretei között bemutatott társadalmi innovációs törekvések többszereplős, a helyi lakosság és a kutató bevonásán alapuló kezdeményezések, elemzésük lehetővé teszi a társadalmi innováció folyamatának feltérképezését. A részvételi akciókutatás módszerét a téma sajátossága, a vizsgált település speciális jellemzői alapján kiemelkedően fontosnak ítélem meg. A lakosság döntésekben való bevonása mellett kutatóként én is részt veszek az adott települések társadalmi törekvéseiben, nem csak megfigyelőként, hanem a kutatásban résztvevőkkel szorosan együttműködve. Jelen tanulmány keretei között a településén vizsgált kezdeményezések bemutatására vállalkozom. A vizsgálatok alapján kijelenthető, hogy a város önkormányzata reagál a helyi igényekre, és együttműködik a helyi lakosokkal azon társadalmi innovációs kezdeményezések megvalósítása során, amelyek révén a hosszú távú megoldásokat igénylő kihívások kezelhetők.

*Kulcsszavak: társadalmi innováció, részvételi akciókutatás, lakosság bevonása, együttműködés
JEL – kód: O35*

Participatory social innovation in Encs town

The study analyzes the social innovation efforts of the town of Encs based on participatory action research. Within the framework of the research, I examine social innovation as a creative collaborative process, with a particular focus on the analysis of social initiatives supported by municipality. The social innovation efforts presented in the framework of this study are multi-stakeholder initiatives based on the involvement of local people and researchers, and their analysis allows the mapping of the social innovation process. I consider the participatory action research method to be of paramount importance, given the specificity of the topic and the specific characteristics of the municipality studied. In addition to involving the population in the decision-making process, as a researcher I am also involved in the social endeavours of the municipalities concerned, not only as an observer but also in close collaboration with the participants in the research. In this paper, I will describe the initiatives studied in the settlement. The studies show that the government of the town is responsive to local needs and works with local residents to implement social innovation initiatives to address challenges that require long-term solutions.

*Keywords: social innovation, participatory action research, public involvement, cooperation
JEL – code: O35*

<https://doi.org/10.32976/stratfuz.2022.36>

Bevezetés

A gazdaság és a társadalom számos alapproblémája – mint a népességfogyás, munkanélküliség, migráció vagy a leszakadó térségek – olyan hosszú távú megoldásokat kíván, amelyek szükségessé teszik a társadalom szereplői közötti újszerű együttműködések, az állampolgárok közvetlen önkéntes részvételét a döntési folyamatokban, a társadalmi innovációs törekvések

¹⁷ PhD, adjunktus, Miskolci Egyetem

megvalósítását (Phills et al., 2008, Kocziszky et al., 2017, Lipták-Horváth, 2018, Veresné Somosi-Varga, 2018, Kozma, 2019, Tóth-Varga, 2022). A társadalmi kezdeményezések olyan újszerű megoldások, amelyek az emberek problémáira adnak választ (Whyte, 1982). Hazel és Onaga (2003) a társadalmi innováció fókuszába a társadalmi problémák megoldását helyezi, kiemelve az érintettek együttműködésének fontosságát. A társadalmi problémák újszerűbb, hatékonyabb, hatásosabb és fenntarthatóbb kielégítését mint fő mozgatórugót azonosítják Phills és szerzőtársai (2008) a társadalmi innovációt. A társadalmi innováció új válaszokat kínál a társadalmi kérdések esetében, miközben a társadalmi interakciókat is fokozza. A törekvések kiterjeszthetők a környezetvédelem, az egészségügy, az oktatás, a lakhatás és számos egyéb társadalmi kihívást érintő kérdés megválaszolására is (Kocziszky et al., 2017, Lipták-Horváth, 2018, Veresné Somosi-Varga, 2018, Varga, 2021). A technikai innovációk a társadalmi változás előfeltételeiként és okozóiként azonosíthatók, és nem jöhetnek létre a társadalom megújulása nélkül. A technológiai és gazdasági innovációk nem tudnak választ adni minden társadalmi kihívásra. Az egyre szűkebben rendelkezésre álló természeti, anyagi erőforrásokkal való gazdálkodás megköveteli a nagyobb társadalmi és gazdasági hatékonyságot elérő felhasználást. Jelentős feladat a regionális aránytalanságokból fakadó lemaradások kezelése, és a felzárkózási lehetőségek megteremtése a perifériális térségekben (Mulgan et al., 2007, Phills et al., 2008, Stewart-Weeks, 2008, Weerawardena–Mort, 2012, Kocziszky et al., 2017, Szendi, 2018, Lipták-Horváth, 2018, Varga, 2021). A kutatás fő célja a hátrányos helyzetű Encsi járás központjában, Encs városában a részvételen alapuló társadalmi innovációs törekvések megvalósítási lehetőségeinek azonosítása. A vizsgálat során a részvételen alapuló, a közösséget érintő társadalmi változásokat eredményező akciókutatást alkalmazom. A téma sajátossága, a vizsgált település speciális helyzete megköveteli a kvalitatív vizsgálatokat, hangsúlyosan a részvételi akciókutatást. A RAK, ami megismerő folyamat, kooperatív tanuláson és munkán alapul, a különböző tudások, tapasztalatok ötvözésére törekszik. A kutatás keretei között a megfigyelés, dokumentumelemzés és interjú módszereit alkalmazom.

A vizsgálat keretei között egyrészt kiemelt figyelmet fordítok az Encs városát érintő kihívások (oktatási egyenlőtlenségek, munkanélküliség, hátrányos helyzetű lakosság, szelektív elvándorlás) feltérképezésére, másrészt vizsgálom azon társadalmi innovációs törekvéseket, amelyek a lakosság bevonásán alapulnak, harmadrészt kutatóként magam is részt veszek a településsel való szoros együttműködés segítségével a társadalmi törekvésekben.

A részvételen alapuló társadalmi innovációs törekvések szakirodalmi áttekintése

A társadalmi innovációk tipológiája a gazdasági, műszaki innovációk kapcsolatrendszer szerint ábrázolható (Kocziszky et al., 2017). A társadalmi innovációk vonatkozásában azonosítható az innováció formája, céljai, szintjei, finanszírozási formái, valamint a törekvések innovátorai. A kutatás során Encs és tágabb környezete, az Encsi járás társadalmi innovációs törekvéseit vizsgálom a fenti kapcsolatrendszer alapján. Kiemelt figyelmet fordítok a településen feltérképezett szervezeti, intézményrendszeri és szolgáltatásokhoz kapcsolódó kezdeményezésekre. A település törekvéseinek elsődleges célja a hátrányos helyzetű térségekre jellemző problémák (munkanélküliség, oktatási egyenlőtlenségek, lakhatási nehézségek, egészségügyi kihívások) megoldása. A település egyes törekvései a helyi szervezetek és/vagy az állami alapok támogatásával finanszírozhatók, amelyek kiegészülnek az Európai Unió forrásaival is. A társadalmi innováció a kezdeményezések érintettjeinek bevonására fókuszál, így encsi törekvések vizsgálatakor külön hangsúlyozom az állampolgárok részvételét a társadalmi innovációs folyamatban. A társadalmi innováció újszerű együttműködésekben is tetten érhető, amelyek résztvevői a helyi és állami kormányzatok, az üzleti és társadalmi vállalkozások, a kutatóintézetek, egyetemek, valamint a civil szféra.

A társadalmi innováció a technológiai alapokon nyugvó innovációkhoz képest más mechanizmusokon keresztül jön létre. Ezt vizsgálja az Európai Unió is, amely szerint az eltérések magyarázatát adja a társadalmi innováció három dimenziója (EC, 2013):

- társadalmi innováció, mint az innováció létrejöttének társadalmi folyamata: *az innováció nem a hagyományos módon (pl. kutatóintézetben) jön létre, hanem a társadalom, a civil szféra részvételével,*
- társadalmi innováció, mint a társadalmi felelősségvállalást prioráló innovatív megoldás: ahol a problémákra adott válaszok összhangban vannak a társadalmi értékekkel és normákkal, szembe helyezkedve a profitmaximalizáló üzleti folyamatokkal,
- társadalmi innováció, amelynek fókuszában a társadalom megújítása áll: célja az attitűd és a társadalmi szerkezet megváltoztatása. Ez esetben csak azt tekintjük társadalmi innovációnak, amely társadalmi normák, értékek, kapcsolatok megváltoztatása révén valósul meg.

Moulaert és szerzőtársai (2013) a társadalmi kezdeményezéseket úgy azonosítják, mint amelyek a társadalmi kapcsolatok és a kormányzati működés megújítását eredményezik kooperatív, *részvételen alapuló megoldásaikkal*. Cajaiba-Santana (2014) attitűd- és viselkedési változásokat tulajdonít a társadalmi innovációs törekvéseknek, amelyek új intézmények és struktúrák megjelenését segítik. Véleménye szerint a társadalmi innováció eredményeképpen jelentkező *társadalmi átalakulás magában hordozza a társadalmi problémák megoldási lehetőségét* is. Bulut és szerzőtársai (2013) *kiemelik az egyéni szint jelentőségét* a társadalmi kezdeményezések során, új és eredeti ötleteknek tartják a törekvéseket, amelyek fenntarthatók, és választ adnak az egyénnek a társadalmi fejlődés különböző kihívásaira.

A társadalmi innováció folyamat és/vagy eredmény fókuszú. *A folyamat fókusz a résztvevők mobilizálásával a részvételi folyamatot, a bevonást jelenti,* míg az eredmény fókusz új együttműködéseket, újszerű kormányzati intézkedéseket határoz meg (Edwards-Schachter et al., 2011; Moulaert et al., 2013; Neumeier, 2017). A társadalmi innovációs kezdeményezések vizsgálatok hangsúlyos a helyi, közösségi szinten értelmezhető újító ötletek problémamegoldásban jelentkező társadalmi haszna és *a közösség aktív részvételének szerepe* az életszínvonal növelése érdekében. A társadalmi innováció olyan új (vagy új megközelítésű) megoldásokat jelent, amelyek egyszerre elégitik ki a társadalmi szükségletet, és fokozzák a társadalom cselekvőképességét (Czakó, 2000). A társadalmi innováció a változás folyamata, amely a rendelkezésre álló eszközök és megoldások kreatív, újragondolt kombinációja révén válaszolja meg a társadalmi kihívásokat (Manzini, 2014). A társadalmi innovációs kezdeményezések a társadalmi gyakorlatok új kombinációi (Hochgerner, 2011), amelyek új vagy újszerű párosítás révén nem csak innovációs paradigmaváltást eredményeznek, hanem egy új kategóriát az innovációk terén. Az új társadalmi gyakorlatok, megoldások átfogó, előre megtervezett, célorientált tevékenységeken alapulva társadalmi változást céloznak meg (Cajaiba-Santana, 2014). A regionális társadalmi innovációs folyamatok a térségek fejlődésének katalizátorai, a fejlesztési programok és kezdeményezések, *a lakosság bevonása, a részvételen alapuló döntéshozatal* elősegíti a fenntartható társadalmi törekvések sikeres megvalósítását (Neumeier, 2012). A fejletlen régiók esetében a problémamegoldás egyik lehetséges eszköze a társadalmi innováció (Woolcock, 1998, Cooke-Wills, 1999, Kocziszky et al., 2015, Veresné Somosi-Varga, 2018).

Korábbi vizsgálataim alapján (Varga, 2021) a lakosság bevonása közvetlen és közvetett előnyökkel jár. Közvetlen előnyként jelentkezik az intézményi legitimitáció, az elkötelezettség növelése, valamint a problémakezelés multidiszciplináris megközelítése. Közvetett előnyként határozható meg a kollektív önbizalom és a helyi identitástudat növelése, a valós igények megfogalmazása, a helyi érdekcsoportok közti kölcsönös elfogadás növelése, valamint a helyi politika megértése. A bevonás fő célja a fiatal, szakképzett munkaerő megtartása és foglalkoztatása. Különösen releváns kihívás ezen kérdés Encs városa számára, ugyanakkor korlátozottak a településen élő alacsony iskolázottságú lakosok lehetőségei a munkaerőpiacon. Ezen ellentét feloldására komplex (oktatási és foglalkoztatási) programok bevezetése szükséges, amely előkészítése az Encsi járás székhelyén, Encsen 2019-ben elindult. A járásközpont komplex programja – amely elsősorban a polgármester innovátori szerepfelvállalásának

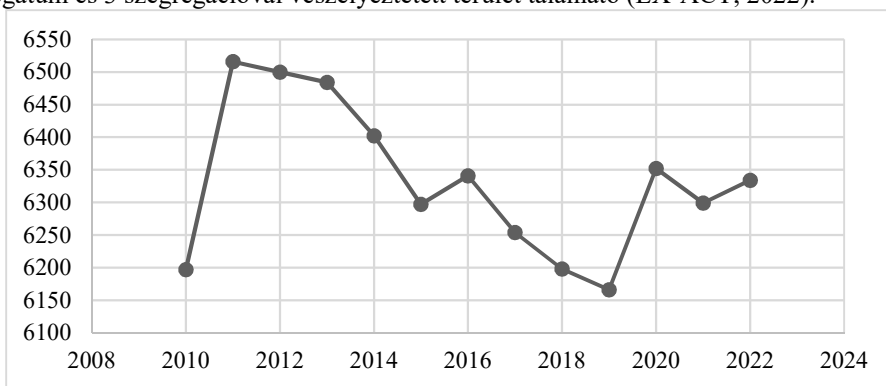
eredménye – egyszerre célozza az oktatás és a foglalkoztatás területét, fókuszálva az alulról szerveződő lakossági igények kielégítésére és a lakosság elégedettségének elérésére.

Encs társadalmi innovációs képességét tükröző és befolyásoló tényezők

Az Encsi járás a leghátrányosabb helyzetű térségek egyike, jellemző az elaprózott település rendszer, az alacsony életszínvonal és iskolázottság, valamint szélsőséges munkanélküliség (Jeney-Varga, 2016). Jeney-Varga (2016) az Encsi járás településeinek komplex fejlettségének vizsgálatára egy komplex mutatót állított össze a 2008-2013-as időszakra vonatkozóan. Vizsgálatuk alapján kijelenthető, hogy az Encsi járás egészének átlagos fejlettsége jelentősen elmarad a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei és az országos átlagtól is. A vizsgált időszakban a komplex fejlettségi mutató értékében jelentős mértékű, határozott irányú változás nem következett be, a kedvezményezett fejlesztéspolitikai státusz ellenére az Encsi járás számottevően nem tudott felzárkózni.

A járások területi fejlettség szerinti – jelenleg hatályos – 2014-ben végzett besorolását a 290/2014. (XI. 26.), valamint az azt módosító 106/2015. (IV. 23.) számú kormányrendelet rögzíti. A besorolás alapján az Encsi járás komplex programmal fejlesztendő járás, periférikus elhelyezkedésű, a leghátrányosabb járások rangsorában alulról a 8. helyen szerepel. A komplex programmal fejlesztendő járások az ország periférikus részén találhatók, jelentős számban határ menti járások (23 járás). A komplex programmal fejlesztendő járások lakónépességének több, mint 60%-a Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében él (KSH, 2016). A Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található Encsi járás főbb kihívásai – a komplex programmal fejlesztendő járásokhoz hasonlóan – elsősorban a munkanélküliség, oktatási egyenlőtlenség, egészségügyi problémák és lakhatási nehézségek területén jelentkező igények kielégítésével kapcsolatos. Komplex mutatója 23,17, ami a 46,68-as országos átlag 50%-át sem éri el (Magyar Közlöny, 2015). A járás 28 települése közül összesen egy város, a járásszékhely Encs.

A vizsgált Encs település 26 km² területi nagyságú, lakónépessége 6 334 fő (2022. január 1-jén) (1. ábra). A 2011. évi népszámlálás adatai alapján Encs lakosságának 17,8%-a roma nemzetiségűnek vallotta magát. A KSH 2011-es népszámlálási adatai alapján szegregátumként azon egybefüggő, körül határolható területek kerültek meghatározásra, ahol legalább 50 fő népességet alapul véve, a szegregációs mutató (legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők és rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korúakon belül) értéke az érintett területen 35% feletti. A 30-34% közötti szegregációs mutatóval rendelkező helyek veszélyeztetett területnek számítanak. A fentiek alapján, Encs belterületén 4 szegregátum és 3 szegregációval veszélyeztetett terület található (EX-ACT, 2022).

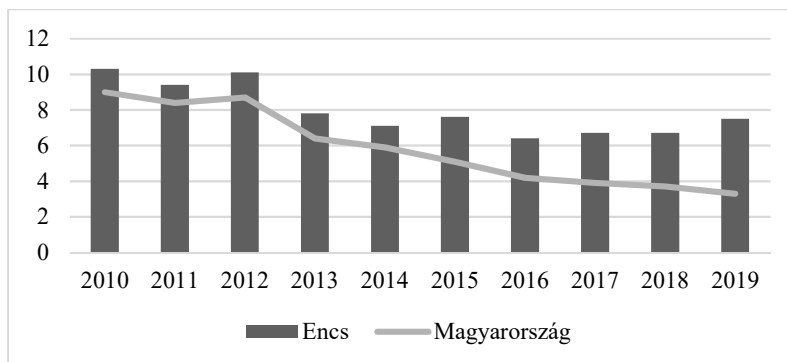

1. ábra: Encs lakónépessége (fő)

Figure 1 Population of Encs (person)

Forrás: saját szerkesztés (KSH és TeIR adatok alapján)

2019-re az elmúlt 12 év legalacsonyabb népességszámát érte el a település, ugyanakkor 2020-tól növekedés figyelhető meg. Az elvándorlásban hangsúlyos szerepe volt a lakosság országostól kedvezőtlenebb munkaerőpiaci és jövedelmi helyzetének. 2019-ben a munkanélküliek aránya 3,3% volt országosan, míg Encs településen 7,5% (2. ábra).

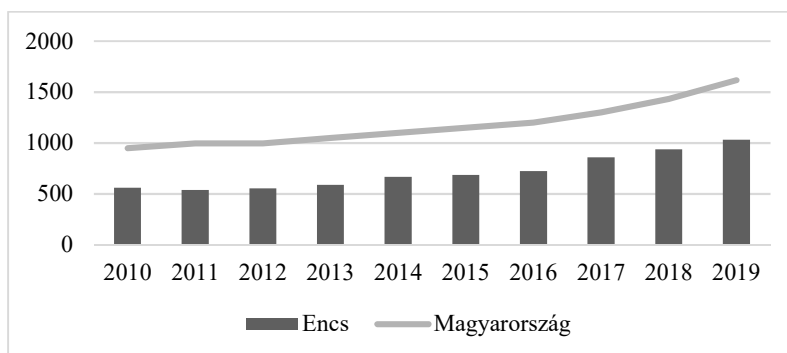
2. ábra: Munkanélküliek arányának alakulása Encs városában (%)

Figure 2 Unemployment rate in Encs (%)

Forrás: saját szerkesztés (KSH és TeIR adatok alapján)

2019-ben Encs városában az egy főre jutó éves nettó jövedelem 1.031.000 Forint, ami alig haladja meg az országos átlag 60%-át (3. ábra).

A térség számára az egyik legjelentősebb kihívást jelenti a fiatalok és a szakképzett munkaerő helyben tartása, foglalkoztatása. A komplex – oktatásra és foglalkoztatásra fókuszáló – programok egyik eredményeként említhető a népességsökkenés megállítása, valamint a településhez való ragaszkodás és identitás erősödése.

3. ábra: Egy főre jutó éves nettó jövedelem Encs városában (ezer Ft/fő)

Figure 3 Annual net income per capita in Encs (thousand HUF/person)

Forrás: saját szerkesztés (KSH és TeIR adatok alapján)

Korábbi vizsgálataink alapján (Varga et al., 2020; Tóth-Varga, 2022) meghatároztuk az Abaúji térség és tágabb környezete társadalmi innovációs potenciál mutatóját települési szinten. A társadalmi innovációs potenciál azon képességek összességét jelenti, amelyek a társadalmi innovációk létrehozását segítik (Kocziszky et al., 2015, Szendi, 2018, Kleverbeck et al., 2019, Nagy-Tóth, 2019, Varga, 2021). Encs komplex mutató értéke meghaladja a megyei átlagot, ugyanakkor a társadalmi innovációs potenciál a jelenleg is látható alapvető térszerkezeti viszonyokat adja vissza.

Ennek megfelelően a társadalom életszínvonalának növeléséhez – figyelembe véve a vizsgált település, Encs hátrányos helyzetét – elengedhetetlenek a társadalmi innovációs törekvések. A

társadalmi innováció keretein belül hangsúlyos az önkormányzat szerepe, amely a település vállalkozásaival és csekély számú civil szervezeteivel együttműködve újszerű kezdeményezések és programok révén segíti a képzési és munkaerő-piaci programok megvalósítását és a szociális szolgáltatások és közérdekű információk hozzáférhetőségének javítását. Az intézkedések közül számos olyan újszerű tevékenységet vizsgáltam, amely az adott település életében új, a hagyományos önkormányzati modelltől eltérő tevékenység. A hagyományos önkormányzati működésű városvezetés az aktív, részvételen alapuló kezdeményezésekkel szemben lassú, lemarad, így szükségessé válik egy új önkormányzati modell meghatározása. Az új önkormányzati modell együttműködő és konzultáló, bevonja a település lakosait a döntéshozatalba.

A kutatás során kiemelt figyelmet fordítottam a társadalmi innováció fő mozgatórugójaként értelmezhető lakossági bevonásán alapuló törekvések vizsgálatára. Kiindulópontként megvizsgáltam a település lakosságot bevonó gyakorlatait. A korábbi évek (2019 előtt) gyakorlatában fő akadályozó tényezőként a passzivitást, az erőforrások hiányát és a legitimitás kockázatát tartam fel. Ezen tényezők – összhangban a Belügyminisztérium Önkormányzati Koordinációs Irodájának vezetésével 2015-2019. között megvalósuló KÖFOP-2.3.4-VEKOP-15-2016-00002 azonosítószámú „Önkormányzati Fejlesztések Figyelemmel Kísérése II.” című kiemelt projekt megállapításaival – tovább bonthatók. A passzivitás okai közt szerepel a társadalmi bizalom és a közösségi kohézió alacsony szintje, valamint a politikai szocializáció hiánya. Különösen hangsúlyos ezen kérdés az alacsonyabb státuszú lakosság által lakott településeken, ahol a politikai kultúra és a lokálpatrióta helyi mag hiánya tovább növeli a problémát. Az erőforrások esetében a pénzügyi nehézségeken túl az idő-, valamint szakértelemhiány okoz problémát. A legitimitás kockázata azon konfliktusokból fakad, amelyek a transzparens kormányzás szükségszerű velejárói.

A társadalmi innovációs folyamat megköveteli a „változásmenedzserek” vagy másképpen „helyi hősök” (Lipták-Horváth, 2018, Kozma, 2019, Varga, 2019) innovatív gondolkodását. Encs városában 2019-től a polgármester innovátori szerepvállalásának eredményeként olyan változási folyamat indult, amely keretei között a lakosság bevonását támogató kétirányú kommunikáció alakult ki, valamint jól átgondolt, lakossági véleményezésen alapuló megoldások bontakoztak ki. A lakosság megkérdezése révén (több, mint 10 kérdőív az elmúlt 2 évben) megtörténik a hasznosítható javaslatok felkarolása, megvalósítása, amely jelentősen növeli az elégedettség, „a város mindenkié” (Mikola, 2022) érzést. A kérdőíveket Encs város önkormányzata készítette, elsősorban a várospolitikai intézkedésekre vonatkozó véleményt vizsgálják Encs lakossága körében. Rendszeresen visszajelzést kérnek a lakossági programokról, vizsgálva a helyi lakosság elégedettségét, valamint 2021-ben az Integrált Településfejlesztési Stratégiai megalkotásához szintén az Encsen élők véleményét is kérték.

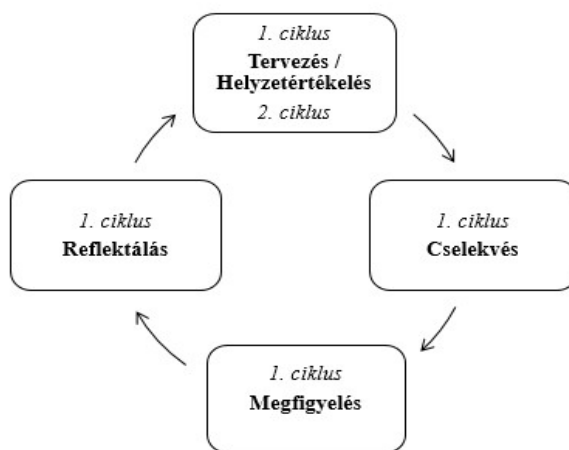
Részvételi akciókutatás lehetőségei a településen

A részvételi akciókutatás módszerét a téma sajátossága, a vizsgált település speciális jellemzői alapján kiemelkedően fontosnak ítélem meg. Az társadalmi innovációs folyamatok eddigi vizsgálata (Varga et al., 2020; Tóth-Varga, 2022) során egyértelműen kirajzolódott, hogy az egyes törekvések sikeres megvalósítása elképzelhetetlen a helyi lakosság aktív részvétele nélkül. A kezdeményezések alapvető célja az életszínvonal növelése, a közösségi igények kielégítése újszerű együttműködések révén, amely megköveteli a helyi lakosság hozzáállásának vizsgálatát, a helyi döntésekbe való tudatos részvételt. A lakosság döntésekben való bevonása mellett kutatóként én is részt veszek az adott járás egyes településeinek társadalmi törekvéseiben, nem csak megfigyelőként, hanem a kutatásban résztvevőkkel szorosan együttműködve. A hagyományos kutatói hozzáállástól és feladatoktól eltérően a vizsgálat során az előre meghatározott kutatási feladatokat, a társadalmi innovációs kezdeményezések megtervezését és megvalósítását a kutatásba bevont egyénnel és szervezetekkel közösen végezzük.

Az akciókutatás, az érintettek aktív részvételével történő kutatás során a kutató erőforrásként szolgál az általa vizsgált – többnyire hátrányos helyzetű – csoport számára, miközben a vizsgált csoport tagjai aktívan képviselik saját érdekeiket (Babbie, 2008). Megismerő folyamat, amely kooperatív tanuláson és munkán alapul, és ötvözi a különböző tudásokat, tapasztalatokat (Pataki-Vári, 2011).

Folyamatos reflexív folyamat, ami képessé teheti az adott település lakosait arra, hogy saját prioritásuk figyelembevételével saját megoldásokat dolgozzanak ki. A kutatás során a kutató a helyi résztvevőkkel szoros együttműködésben dolgozik, egymástól kölcsönösen tanulva (Gosztonyi, 2019). A részvételi akciókutatás folyamata alapján az egyik ciklus végén történő reflektálás a legfőbb bemeneti információ a következő ciklushoz. A részvételi akciókutatás során akció-reflexió fázisok különíthetők el (Bodorkós, 2010, Málóvics et al., 2014), amelyek során a kutató és az érintett résztvevők közösen reflektálnak a folyamat egyes szakaszaira, a kutatás megtervezésére, megvalósítására, értékelésére vonatkozóan (Málóvics et al., 2014).

A részvételi akciókutatás (4. ábra) esetében az elmélet induktív módon a gyakorlatból következik; az elmélet lényegében arra próbál meg reflektálni, hogy mi az, ami működik a gyakorlatban, és mi az, ami nem (Bodorkós, 2010).

4. ábra: A részvételi akciókutatás folyamata

Figure 4 The participatory action research process

Forrás: saját szerkesztés (Lewin, 1946, Kemmis–McTaggart, 1988 és Bodorkós, 2010 alapján)

A részvételi akciókutatásnak két markáns irányzata van: a pragmatista és a kritikai megközelítés. Előbbi esetben a kutató a praktikus tudás létrehozására törekszik, utóbbi esetben a kutató nagyobb távolságot tart a konkrét akciótól, és a konfliktusok, egyet nem értés révén tesz kísérletet a fennálló helyzet módosítására. Kutatásom során utóbbi megközelítésre fókuszálva, az akció-reflexió ciklusok során a tudományos megismerés módszereit alkalmazom, valamint feltételezem, hogy az adott rendszer megismerése annak megváltoztatásával valósítható meg, amely tanulási folyamatként azonosítható. A részvételi akciókutatás önmagában is társadalmi tanulás, ahol a folyamat résztvevői egymástól tanulnak, és ennek eredményeként megváltoztatják felfogás- és viselkedésbeli mintáikat.

A részvételi akciókutatás szakirodalom által javasolt szakaszai alapján valósítom meg a vizsgálatot. A kutatás során az alábbi folyamatlépések szerint végzem a vizsgálatot (Bodorkós, 2010):

- a kutatási probléma azonosítása a helyiekkel közösen,
- a helyi erőforrások, jövőképek és problémák feltérképezése,

- a jövőkép elérését szolgáló akciótervek kidolgozása,
- a jövőkép elérését szolgáló akciók megvalósítása,
- reflektálás a tervezési folyamatra és az akciókra.

Az empirikus kutatásom célja az, hogy a terepen történt kutatási előzményekre építve a részvételi akciókutatási módszerek segítségével, a település és tágabb környezete, a járás lakosságával együttműködve és őket segítve elősegítsem, támogassam a helyi szintű társadalmi innovációs törekvések generálását. 2020-2022. között összesen 15 interjút készítettem az Encsi járásban, 12 fő bevonásával. A félig strukturált interjúk célja Encs és tágabb környezetének vizsgálata, a társadalmi innovációs megoldásaik feltárása, új kezdeményezések generálásának támogatása. Az interjúkat a helyi közösségi ügyekben jártas vagy arról meghatározó véleményt formáló csoportok tagjaival, vezetőivel (polgármester, jegyző, civil szervezetek vezetői, egyházi vezetők, valamint a településeken működő vállalkozások vezetői) készítettem. Bodorkós (2010) kutatási iránymutatásait követve az interjúalanyokat az interjú végén arra kértem, hogy az egyes érintettek körében javasoljanak számomra interjúalanyt és/vagy olyan rendezvényeket, ahol megfigyelőként részt vehetek a társadalmi törekvések generálásában.

A részvételi akciókutatás keretei között megvalósuló félig strukturált interjúk segítségével folyamatosan tartom a kapcsolatot a településen élőkkel, és alapvetően öt kérdéscsoportot vizsgálok az alábbi témakörök szerint:

- általános települési információk,
- megvalósított társadalmi innovációk,
- tervezett társadalmi innovációs törekvések,
- sikerek és akadályok,
- térségi együttműködések (és lehetőségeik).

A térségi társadalmi innovációk feltárása érdekében vizsgálom a megkérdezett szervezeteknél (önkormányzat, civil szervezet, vállalkozás) a felsőfokú végzettségű, valamint az idegen nyelvet beszélő munkatársak számát, a megvalósított társadalmi innovációk motivációit, főbb mozgatórugóit, az elért sikereket és az akadályokat, valamint a más szervezetekkel történő együttműködések. Elemzem a jövőre vonatkozó terveket, a források rendelkezésre állását, valamint a lehetséges együttműködések.

Az RAK dokumentálása során eddig elsősorban kutatási naplót vezettem (122 kézzel írott oldal), az interjúkat rögzítettem (közel 40 órás hanganyag), és több, mint 150 fotót készítettem. Konkrét, szó szerinti idézetekkel dolgoztam, valamint dokumentáltam az egyes akciók során létrejött változásokat (tervezett és valós folyamatok). Ezen dokumentálás során videófelvételeket, hangfelvételeket, valamint a különféle csoportos munkákat dokumentáló anyagokat (meghívók, összefoglaló jelentések) készítettem, és elemeztem. A részvételi akciókutatás során dokumentumelemzést végeztem, valamint egyeztető fórumokon, workshopokon vettem részt egyes esetekben megfigyelőként, más esetekben aktív résztvevőként (2020-2022. között). A terepkutatás alapján kijelenthető, hogy az Encsi járás hátrányos helyzetű településeket foglal magában, amelyek jelentős társadalmi kihívásokkal néznek szembe, és ez Encsre is érvényes megállapítás. A kihívások kezelésében kiemelkedő szerepe van a társadalmi innovációs törekvéseknek, amelyek új, a felzárkózási folyamatot támogató eszközként jelennek meg az egyes települések esetében.

Encs társadalmilag innovatív megoldásai

A részvételi akciókutatás segítségével azonosítottam Encs társadalmilag innovatív megoldásait:

1. Kommunikáció átalakítása

Az önkormányzat vezetésével készített, a RAK keretei között megvalósuló félig strukturált interjúk (az interjúk időpontja: 2020. június, 2021. május, 2021. augusztus, 2022. április, 2022. június, interjúalany: Mikola Gergely, polgármester, Konyor Judit, önkormányzati képviselő, Varga Antal, kommunikációs munkatárs) alapján kijelenthető, hogy Encs városában 2019 előtt

nem volt aktív kommunikáció a lakossággal. A jelenlegi vezetés a Facebook-csoportot innovatív módon átalakította. Egy hagyományosan működő Facebook-csoport problémája általában az, hogy külsős – nem önkormányzati – személyek létrehozhatnak egy települési kérdéseket érintő csoportot, ahol mindenki posztolhat, ugyanakkor az önkormányzat a hivatalos jelenléte ellenére sem tudja kezelni a problémákat. Az encsi vezetés azon változtatott, hogy a polgármester hozta létre az önkormányzat Facebook csoportját, korlátozott posztolási lehetőséggel, az adminisztrátori és moderátori engedélyk mellett. Több, mint 3500 tagja és napi 2000 fő aktív olvasója van a városi Facebook csoportnak. A rendszer úgy működik, hogy a polgármester, illetve a képviselőtestület összes tagja adminisztrátor. Közülük saját felelősségre, bármely lakos bármilyen posztját engedélyezhetik, ugyanakkor csak abban az esetben tehetik meg ezt, ha alkalmasak a poszthoz kapcsolódóan érkező probléma kezelésére és további intézkedésre. A csoportban lehetőség van javaslattevésre is, ugyanakkor 2019 óta több, mint 10 kérdőívet készítettek a helyi igények azonosítására, a javaslatok felkarolására. Kérdőívenként általában 3-400 lakost tudtak megszólítani, és az alábbi tématerületeken dolgoztak ki megvalósítási ütemtervet a javaslatok alapján:

- *konditerem*: bezárt uszoda öltözői részének átalakítása saját költségéből. 25 millió Ft értékben egy 420 m²-es konditermet alakítottak ki, amely hivatalosan 2022 februárjában nyitott meg. 100 bérletes vendéggel évi 8,6 millió Ft bevételre tesznek szert.
- *multifunkciós szabadidőközpont kialakítása*: a volt uszoda épületének nagyobb részéből a TOP Plusz Élhető települések pályázat keretei között egy olyan multifunkciós szabadidőközpont kialakítását tervezik, amelyben trambulinpark, 400 m² játszóház, falmászás, biliárd, csocsó, rendezvényterem található majd.
- *„utcai bútorok” elhelyezése, a piac felújítása*: padok kihelyezése a javaslatok alapján megjelölt helyekre, a megfogalmazott igények szerint nyilvános WC-k felújítása (a településen állandó probléma a nyilvános WC-k hiánya).

2. A helyi lakosok jóllétének növelése

A vizsgálatok azt igazolják, hogy Encs városában a társadalmi innovációs törekvések elsődleges célja – a részvételiségre fókuszálva – a helyi igények feltérképezése, a sajátosságok figyelembevétele mellett a kihívások kezelése, valamint a lakosság jóllétének növelése. A szabadidőközpont terve mellett *múzeum* kialakítását és *kastélyfelújítást* tervez az önkormányzat, valamint turisztikai fejlesztésben is gondolkodik. Támogatják a *tematikus turisztikai utak* kialakítását, más településekkel együttműködve egy közös turisztikai útvonal létrehozását kívánják megvalósítani. A térség más településeivel való közös gondolkodás ösztönzi a *hálózatosodást* is, ami önmagában is társadalmi innovációs kezdeményezésként azonosítható. A fiatalok helyben tartását ösztönözve *fecske lakásokat* alakítottak ki, valamint *lakóparkot* építenek. Az első ütemben 60 lakás átadására kerül sor, amelyet még további 100-150 lakás követ. A lakásépítéssel párhuzamosan *ipari park* kialakítását végzik, hogy csökkentsék a szelektív elvándorlást, és a települést vonzóvá tegyék a fiatal, szakképzett munkavállalók számára is. A *magasabb szintű közművelődési igény* kielégítése érdekében a kastélyban zenei programokat és gasztronómiai élményeket nyújtó rendezvényeket szerveznek.

Encs tervezett társadalmi innovációs kezdeményezései

A statisztikai vizsgálatok és a RAK alapján két kritikus területet azonosítottam (valamint meghatároztam a társadalmi innováción alapuló megoldások irányát):

- oktatás (magas minőség és szükségletekhez való igazítás biztosítása),
- foglalkoztatás (személyes mentoráláson alapuló munkaerő-piaci programok).

Jelen tanulmány keretei között az oktatás területén tervezett RAK vizsgálatának bemutatására vállalkozom. A vizsgálat elsődleges célja azon kiugró esetek azonosítása, amelyek kitörési pontként határozhatók meg a település felzárkózási törekvésében. A hangsúly eltolódik a helyi, többnyire alulról szerveződő kezdeményezések vizsgálata felé, amely esetekben a társadalmi kihívásra reagáló törekvés részben (vagy teljes egészében) az *önkormányzat, a civil és az akadémiai szféra újszerű együttműködései* révén valósul meg. Az új struktúrák alkalmazása segíti a társadalmi megújulást, és növeli a társadalom életszínvonalát.

A település társadalmi innovációs folyamatainak alapvető célja az életszínvonal növelése, a közösségi igények kielégítése újszerű együttműködések révén, amely megköveteli a helyi lakosság hozzáállásának vizsgálatát, a helyi döntésekben való tudatos részvételt. Ehhez kapcsolódóan az önkormányzatokkal és a civil szervezetekkel szoros együttműködésben elkezdjük a jövőkép elérését szolgáló akciótervek kidolgozását és az akciók megvalósítását, valamint a reflektálást a tervezési folyamatra és az akciókra. A kutatás egyik kiemelt feladata azon szempontok meghatározása, amelyek az innovátorok sikeres bevonásához szükségesek. A társadalmi innováció szükséges lépés a fejlődés és a versenyképesség javításához, ahol az innovátorok szerepe hangsúlyos. Az innovátorok a helyi közösség, vagy tágabb értelemben a társadalom tagjai, akik a közösség szükségleteinek ismeretében új vagy újszerű megoldásokkal elégitik ki a társadalmi kihívások determinálta igényeket. A lemaradó térségek – így akár Encs városa – esetében feltétlenül szükséges az újszerű együttműködések bevezetése, a helyi igények azonosítása és pontos kielégítése, az állampolgárok bevonása a helyi döntésekbe, valamint a társadalmi innovációs törekvések életszínvonal növelő hatásának elemzése.

Az oktatást érintő kihívások kezelésében a részvételi akciókutatás keretei között közös gondolkodás, ötletelés szükséges, amely alapján azonosíthatók az igények is (pl. Tanoda létrehozása, képzések szervezése a munkaerőpiac által igényelt témákban vagy szakmai műhelyek létrehozása). Az Encs városában 2019-ben elindult komplex program részeként – szintén az oktatást mint kritikus területet támogatandó – sor kerülhet hagyományörző programok megszervezésére, a magasabb szintű közművelődési igény kielégítésére, környezetvédelmi akciók megvalósítására. Az etnikai sajátosságokra (a roma nemzetiségűek magas arányára) való fókuszálás hangsúlyos tényező a társadalmi innovációs folyamatok meghatározása során.

Ehhez kapcsolódóan a RAK együttműködési iránymutatásaihoz igazodva (önkormányzat, civil szervezetek, helyi lakosok és akadémiai szféra kooperációja) az alábbi programelemek megvalósítását javaslom az attitűd-formálás érdekében:

1. *„Mesevilág” program elterjesztése:* a mesélésen keresztül a roma édesanyák olvasási, írási és kommunikációs készségeinek javítása, amelyet az édesanya tovább tud majd a későbbiekben adni a gyermekeinek, és egyben beépül a családok mindennapi életébe. A program az édesanyákat felkészíti az óvodai feladatokra és az egészséges életmódra való nevelésre.
2. *Családok mentorálása:* roma mentorok segítségével a 3-6 éves korosztály óvodába történő beíratásának támogatása. A mentorok feladata a roma közösséggel és az óvodákkal együttműködve a beíratott gyerekek számának a növelése közösségépítő és családokat támogató speciális szolgáltatások nyújtásával (egyedi igényekre szabott szociális mentorálás, rendszeres családlátogatás).
3. *Intézmény és szülő kapcsolat javítása:* a Home Pre-School Community Liaison program bevezetése. A program – amely Írországból indult 1990-ben – a család és az oktatási intézmény (óvoda, iskola) kapcsolatát javító közösségépítő programelemek megvalósítására fókuszál. A cél a roma szülők és az oktatási intézmények kapcsolatának erősítése. A roma szülők nyílt napokon, 6 hetente egy héten át óvodai foglalkozásokon vesznek részt, és egy olyan tevékenységet mutatnak be, amelyben járatosok, amelyet kiválóan művelnek. A tevékenység során lehetőség nyílik arra is, hogy a roma szülők mélyebben is beelássonak az összetett óvodai feladatokba, jobban átlássák az óvónők és a pedagógusok munkáját.

4. *Gondolkodás, kreativitás fejlesztése:* a Toy Library ötlet megvalósítása, amely a játékkönyvtár mint közösségi tér működését támogatja. Az ötlet Amerikában született 1935-ben, azóta a világ számos pontján hoztak létre játékkönyvtárat. A játéktár feladata az, hogy a hátrányos helyzetű szülők gyermekeinek lehetőséget nyújtson jó minőségű játékszerek, kirakós játékok, fejlesztő eszközök, könyvek használatára. A többféle játékhoz is hozzáférő gyermekek szüleikkel vagy testvéreikkel önállóan elmélyülten játszhatnak, kreativitásuk kiteljesedik, személyiségük optimálisan fejlődik.

Konklúzió

A hátrányos helyzetű járásokban az életkörülmények javítását szolgáló társadalmi innovációs törekvések főként az oktatás, a foglalkoztatás, az egészségügy és a lakhatás területére fókuszálnak. Kiemelten fontos a társadalmi innovációs folyamat érintettjeinek azonosítása, a kommunikáció (tájékoztatás) szerepe, a pénzügyi erőforrások tervezése, az attitűd megváltoztatására tett kísérletek és az intézményi háttér. Ezen tényezőkön túl hangsúlyos szerepe van a helyi szociális ellátó rendszernek, amely az együttműködés során segíti a felzárkózási folyamat megvalósítását. Az együttműködés, az innovatori szerep felvállalása és a jó gyakorlatok adaptálása az innovációk generálásának alapfeltételei. A jó gyakorlatok adaptálása a további innovációk generálását támogatja. Kérdés azonban, hogy a más településeken működő gyakorlat másolható-e, beágyazható-e a közösség életébe. A másolás önmagában csak jó gyakorlat transzportálás, de a folyamat átadása, az együttműködés ösztönzése, a települések kooperációjának támogatása, a hálózatosodás keretfeltételeinek meghatározása hatékony és fenntartható megoldásokat eredményez a hátrányos helyzetű térségek kulcsproblémáira.

Az innováció mindig jelen van, a korlátok hozzák létre, ugyanakkor az, hogy lesz-e hosszú távú megoldása egy problémának, az intézményrendszer feltételrendszerétől függ. A társadalmi innováció kezdeményezése szakértelmen, hajlandóságon, bizalmon alapul, amely tényezők az együttműködés meghatározó elemei. Az együttműködés a részvétel elvén alapul, amely egyaránt vonatkozik a helyi lakosság döntéseibe történő bevonására és az akadémiai szféra részvételi akciókutatás alapú vizsgálatára.

A vizsgált járásszékhely önkormányzata reagált a helyi igényekre, és – eltérően a korábbi gyakorlattól – együttműködött, valamint folyamatosan egyeztetett a város vállalkozóival, civil szervezeteivel, intézményeivel és az állampolgárokkal a program megvalósítása érdekében. Innovatív módon tényleges párbeszédet kezdeményezett, újszerű megoldásokhoz folyamodott, miközben cselekvésre ösztönözte a lakosságot is. Ez önmagában is társadalmi innováció.

A kutatás alapján megállapítható, hogy az Encs városában megfigyelhető értékvézelt, különböző korosztályú lakosokat és hátrányos helyzetű csoportokat integráló társadalmi innovációk hasznos módszertani megoldásokként szolgálnak a közösségi problémák megoldásában. A társadalmi törekvések hangsúlyos szerepet vállalnak a szakképzett fiatalok elvándorlásának csökkentésében, a hátrányos helyzetű csoportok támogatásában, valamint egy magasabb szintű közművelődési igény kielégítésében.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány a Tématerületi Kiválósági Program 2021 – Nemzeti kutatások alprogram keretében, a TKP2021-NKTA-22 azonosítási számú Creative Region III. projekt részeként, az NKFIH támogatásával valósult meg.

Irodalomjegyzék

- BABBIE, E. (2008): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, (hatodik, átdolgozott kiadás), Balassi Kiadó, Budapest
- BODORKÓS, B. (2010): Társadalmi részvétel a fenntartható vidékfejlesztésben: a részvételi akciókutatás lehetőségei, doktori disszertáció, Gödöllő
- BULUT, C. – EREN, H. – HALAC, DS. (2013): Social Innovation and Psychometric Analysis, *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 82. pp. 122-130.
- CAJAIBA-SANTANA, G. (2014): Social innovation: Moving the field forward. A conceptual framework. *Technological Forecasting and Social Change*, 82, pp. 42-51.
- COOKE, P. – WILLS, D. (1999): Small firms, social capital and the enhancement of business performance through innovation programs, *Small Business Economics*, 13, pp. 219-234.
- CZAKÓ E. (2000): Versenyképesség iparágak szintjén – a globalizáció tükrében, PhD disszertáció, Budapest: BKÁE Vállalatgazdaságtan Tanszék
- EC (2013): Guide to Social Innovation, Regional and Urban Policy, https://ec.europa.eu/eip/ageing/library/guide-social-innovation_en
- EDWARDS-SCHACHTER, M. – CASTRO-MARTÍNEZ, E. – FERNÁNDEZ-DE-LUCIO, I. (2011): International Co-operation between Firms on Innovation and R&D: Empirical Evidence from Argentina and Spain, *Journal of Technology Management & Innovation*, Volume 6, Issue 3, https://scielo.conicyt.cl/scielo.php?pid=S0718-27242011000300010&script=sci_arttext
- EX-ACT PROJECT TANÁCSADÓ IRODA KFT. (2022): Encs Város Integrált Településfejlesztési Stratégiájának Megalapozó Vizsgálata, <https://www.encs.hu/?module=news&action=getfile&aid=45916>
- GOSZTONYI M. (2019): Egy részvételi akciókutatás folyamata, megvalósítása és eredményei egy hátrányos helyzetű faluban, *KOVÁSZ*, XXII. évf., 1-4. szám, pp. 31-52.
- HAZEL, KL. - ONAGA, E. (2003): Experimental social innovation and dissemination: the promise and its delivery, *Am J Community Psychol*, 32(3-4), pp. 285-294.
- HOCHGERNER, J. (2011): The Analysis of Social Innovation as Social Practice, *Bridges*, pp. 30.
- JENEY L. – VARGA Á. (2016): A felzárkóztatás eredményei és kudarcai az Encsi járásban. *Területi Statisztika* 56 (2): pp. 183–208.
- KEMMIS, S. – MCTAGGART, R. (1988): *The action research planner*. Victoria: Deakin University Press
- KLEVERBECK, M. – KRLEV, G. – Mildenerger, G. – Strambach, S. – Thurmann, J-F. – Terstriep, J. – Wloka, L. (2019): Indicators for Measuring Social Innovation, In: Howaldt, J. et al. (eds.): *Atlas of Social Innovation – 2nd Volume: A World of New Practices*, Oekom Verlag GmbH, pp. 98-101.
- KOCZISZKY GY. – VERESNÉ SOMOSI, M. – BALATON, K. (2015): Társadalmi innováció mérésének sajátosságai, In: „Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Konferencia Kiadvány (szerk.: Lipták Katalin), pp. 288-301.
- KOCZISZKY GY. – VERESNÉ SOMOSI, M. – BALATON, K. (2017): A társadalmi innováció vizsgálatának tapasztalatai és fejlesztési lehetőségei, *Vezetéstudomány* XLVIII. évf., 6-7. szám, pp. 15-19.
- KOZMA, T. (2019): A társadalmi innováció értelmezései, *Kultúra és Közösség művelődésméleti folyóirat*, IV. folyam X. évfolyam, I. szám, 5-11. pp.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2016): A komplex programmal fejlesztendő járásek jellemzői, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kompjar14.pdf>
- LEWIN, K. (1946): Action Research and Minority Problems, *Journal of Social Issues*, Vol. 2, (4), pp. 34-46.

- LIPTÁK, K. – HORVÁTH, K. (2018): Társadalmi innovációk szerepe a foglalkoztatáspolitikában és a vidékfejlesztésben, Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 15. évfolyam 3. szám, pp. 55-68.
- MAGYAR KÖZLÖNY (2015): 290/2014. (XI. 26.) Kormányrendelet a kedvezményezett járáások besorolásáról, valamint 106/2015. (IV. 23.) módosító Kormányrendelet, 56. szám <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK15056.pdf>
- MÁLOVICS, GY. – JUHÁSZ, J. – MIHÓK, B. – SZENTISTVÁNYI, I. – NAGY M. (2014): Részvételi akciókutatással a társadalmi kirekesztés ellen: egy szegedi példa tanulságai, Tér és Társadalom, 28. évf., 3. szám, pp. 66-83.
- MANZINI, E. (2014): Making Things Happen: Social Innovation and Design, Design Issues, Volume 30, Issue 1, pp. 57-66.
- MIKOLA, G. (2022): Egy kisváros innovatív megoldásai, előadás, Helyi fejlesztések, jó kormányzás Tematikus Fórum, Miskolc, 2022. április 27.
- MOULAERT, F. – MACCALLUM, D. – MEHMOOD, A. – HAMDOUCH, A. (2013): The International Handbook on Social Innovation, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham UK, Northampton, MA, USA
- MULGAN, G. – TUCKER, S. – ALI, R. – SANDERS, B. (2007): Social Innovation – what it is, why it matters and how it can be accelerated, The Young Foundation
- NAGY Z. – TÓTH G. (2019): A társadalmi innovációs potenciál mérési lehetőségei Borsod-Abaúj-Zemplén példáján, Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek XVI. évf. 2. szám, pp. 97-109.
- NEUMEIER, S. (2012): Why do social innovations in rural development matter and should they be considered more seriously in rural development research? Proposal for a stronger focus on social innovations in rural development research, Sociologia Ruralis, 52(1), pp. 48-69.
- NEUMEIER, S. (2017): Social innovation in rural development: identifying the key factors of success, The Geographical Journal, Vol. 183, No. 1, pp. 34-46.
- PATAKI GY. – VÁRI A. (2011) (szerk.): Részvétel – akció – kutatás: Magyarországi tapasztalatok a részvételi-, akció- és kooperatív kutatásokból, MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest
- PHILLS, J. A. – DEIGLMEIER, K. – MILLER, D. T. (2008): Rediscovering Social Innovation, Stanford Social Innovation Review, pp. 34-43.
- STEWART-WEEKS, M. (2008): Social innovation: flavoursome fad or future fix? Social Innovation eXchange
- SZENDI, D. (2018): A társadalmi innovációs potenciál mérésének lokális szintű lehetőségei, Erdélyi Társadalom, 16 (1), pp. 31-58.
- TÓTH, G. – VARGA, K. (2022): A társadalmi innováció és a versenyképesség közti kapcsolat vizsgálata az Abaúji térségben, Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, XIX. évf., 1. szám, pp. 4-19.
- VARGA, K. – TÓTH, G. – NAGY, Z. (2020): Examination of Social Innovation Potential Characteristics in the Example of Borsod-Abaúj-Zemplén County, Theory Methodology Practice: Club of Economics in Miskolc 16:01 pp. 65-76.
- VARGA, K. (2019): Társadalmi innovációs törekvések megvalósítási lehetőségei az Abaúji térségben, Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 16(2), pp.73-86.
- VARGA, K. (2021): A társadalmi innováció mérhetőségének kihívásai – Társadalmi innovációs folyamatok vizsgálata a Nyírbátori járásban, PhD disszertáció, Miskolc: ME-GTK, Vezetéstudományi Intézet
- VERESNÉ SOMOSI M. – VARGA K. (2018): How does social innovation contribute to solving social problems?- A processoriented framework for measuring social innovation, European Journal of Social Sciences, Education and Research, Volume 12, Nr. 1, pp. 68-83.

- WEERAWARDENA, J. – MORT G. S. (2012): Competitive Strategy in Socially Entrepreneurial Nonprofit Organizations: Innovation and Differentiation, *Journal of Public Policy and Marketing*, 31 (1), pp. 91-101.
- WHYTE, W. F. (1982): Social Inventions for Solving Human Problems, *American Sociological Review*, Vol. 47, No. 1, pp. 1-13.
- WOOLCOCK, M. (1998): Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework, *Theory and Society*, 27, pp. 151-208.